

بررسی تأثیر نگرش معلمان به یادگیری بر عملکرد دانش‌آموزان در مدارس استان اردبیل

زهرا فراهانی^۱، فریده عباسی رنجبر^۲، فاطمه نظری گندشمین^۳

تاریخ دریافت: ۱۵ تیر ماه ۱۴۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۷ مرداد ماه ۱۴۰۴

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر نگرش معلمان به یادگیری بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان در مدارس دوره متوسطه اول و دوم استان اردبیل انجام شده است. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی-همبستگی است. جامعه آماری شامل کلیه معلمان شاغل در مدارس متوسطه استان اردبیل در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ بود که بر اساس روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای، ۳۵۴ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها شامل پرسشنامه نگرش معلمان به یادگیری (اقتباس شده از فایوز و بیول، ۲۰۱۵) و شاخص عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان (میانگین نمرات پایان‌ترم) بود. روایی محتوایی ابزار با نظر خبرگان تأیید و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ ۰.۸۷ محاسبه شد. داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی، ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندگانه در نرم‌افزار SPSS تحلیل گردید. نتایج نشان داد بین نگرش معلمان به یادگیری و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد ($p < 0.001$, $r = 0.56$). همچنین نگرش معلمان توانست ۳۱ درصد از واریانس عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان را تبیین کند. یافته‌ها بیانگر نقش کلیدی نگرش‌های مثبت آموزشی معلمان در بهبود کیفیت یادگیری و ارتقای عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان است.

واژگان کلیدی: نگرش معلمان به یادگیری؛ عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان؛ یادگیری فعال؛ باورهای آموزشی معلمان

^۱ گروه آموزش ابتدایی، وزارت آموزش و پرورش، اداره کل آموزش و پرورش استان اردبیل، پارس آباد، ایران

^۲ گروه آموزش متوسطه، وزارت آموزش و پرورش، اداره کل آموزش و پرورش استان اردبیل، اردبیل، ایران

^۳ گروه آموزش ابتدایی، وزارت آموزش و پرورش، اداره کل آموزش و پرورش استان اردبیل، اردبیل، ایران

۱- مقدمه

در عصر حاضر، کیفیت یاددهی-یادگیری و ارتقای عملکرد دانش‌آموزان از مهم‌ترین دغدغه‌های نظام‌های آموزشی در سراسر جهان است. نقش معلمان در این فرایند به‌عنوان عامل انسانی اصلی و محور فعالیت‌های آموزشی بی‌بدیل است؛ گواه این اهمیت تحقیقات متعددی است که معلمان را مهم‌ترین عامل مدرسه در تعیین نتایج یادگیری دانش‌آموزان معرفی می‌کنند (Chetty et al., 2014; Rivkin et al., 2005).

در ادبیات آموزشی، نگرش معلمان نسبت به یادگیری به‌عنوان یکی از مولفه‌های شناختی و انگیزشی معلمان تلقی می‌شود که فراتر از مهارت‌های محتوایی، بر نحوه تعامل، انتخاب استراتژی‌های تدریس و ایجاد محیط‌های یادگیری تأثیر می‌گذارد (Pajares, 1992; Fives & Buehl, 2015). نگرش مثبت معلمان به یادگیری می‌تواند به ایجاد فضای کلاس پویا، مشارکت فعال دانش‌آموزان، ترویج خودکارآمدی و انگیزه در یادگیری بیانجامد، در حالی که نگرش‌های منفی ممکن است با کاهش تعامل، افت انگیزش و عملکرد تحصیلی مرتبط باشد (Ahmadzadeh et al., 2025; Wolf & Brown, 2023). اهمیت بررسی این موضوع در بستر استان اردبیل، به دلیل تنوع فرهنگی، تفاوت‌های آموزشی و نیاز به سیاست‌گذاری‌های محلی مؤثر برای بهبود کیفیت آموزش، قابل توجه است. درک رابطه بین نگرش معلمان به یادگیری و عملکرد دانش‌آموزان می‌تواند به بازنگری در برنامه‌های آموزشی، طراحی آموزش‌های ضمن خدمت و تقویت فرایندهای حرفه‌ای‌سازی معلمان کمک کند.

۲. ادبیات نظری

۲.۱. تعریف نگرش و اهمیت آن در آموزش

نگرش به‌طور کلی به عنوان آمادگی ذهنی و تمایل به پاسخ به موقعیت‌ها یا اشیاء مشخص تعریف می‌شود؛ این حالت آمادگی نه تنها بر رفتار بلکه بر انتخاب استراتژی‌ها و الگوهای تعامل تأثیر می‌گذارد (Elmnet, n.d.). در حوزه آموزشی، نگرش معلمان نسبت به فرایند یادگیری به مجموعه باورها، ارزش‌ها و ادراکاتی اشاره دارد که معلمان درباره یادگیری، توانایی دانش‌آموزان و اهداف آموزشی در ذهن دارند. Pajares (۱۹۹۲) اشاره می‌کند که باورها و نگرش‌های معلمان به یادگیری، رفتارهای آن‌ها در کلاس درس را شکل می‌دهد و بر تصمیم‌گیری‌های پداگوژیک تأثیرگذار است. این نگرش‌ها ردپای خود را در انتخاب روش‌ها، تعاملات کلاسی و حتی نحوه برخورد با خطا و چالش‌های یادگیری نشان می‌دهند.

۲.۲. نظریه‌های مرتبط با نگرش معلمان و رفتار آموزشی

نظریه شناخت اجتماعی آلبرت باندورا نشان می‌دهد که باورهای فردی (بر اساس تجربیات قبلی، مدل‌های اجتماعی و انتظارات) بر رفتارهای انتخابی او تأثیر می‌گذارند (Bandura, 1986). در مطالعات معاصر مورد تأیید قرار گرفته. به عبارت دیگر، نگرش‌های مثبت معلمان به یادگیری فاعلتر شدن آن‌ها در به کارگیری روش‌های مشارکتی، متنوع و مطابق با نیازهای دانش‌آموزی را تقویت می‌کند.

نظریه خودتعیینی (Deci & Ryan, 1985) نیز پیشنهاد می‌کند انگیزش داخلی معلمان (از جمله باور به اثرگذاری روش‌های فعال) می‌تواند به نگرش‌های مثبت و رفتارهای سازنده در کلاس درس منجر شود و در نهایت عملکرد دانش‌آموزان را بهبود بخشد.

۲.۳. نگرش معلمان به یادگیری و تأثیر آن بر عملکرد دانش‌آموزان

تحقیقات متعدد نشان داده‌اند که نگرش معلمان نه تنها بر رفتارهای حرفه‌ای آن‌ها بلکه بر نتایج یادگیری و عملکرد دانش‌آموزان تأثیر دارد. پژوهش Blazar & Kraft (۲۰۱۶) نشان داده است که معلمان می‌توانند بر خودکارآمدی دانش‌آموزان، رفتارهای کلاسی و حتی شادی آن‌ها تأثیر بگذارند که این عوامل به نوبه خود با پیشرفت تحصیلی مرتبط هستند.

مطالعات دیگر نیز حاکی از این است که نگرش مثبت معلمان نسبت به توانایی‌ها و نقش خود در یادگیری دانش‌آموزان با افزایش انگیزش، اعتماد به نفس و مشارکت فعال دانش‌آموزان در فرایند آموزش همراه است (Ahmadzadeh et al., 2025; Amani et al, 2025).

۲.۴. مدل‌های نظری مرتبط با ارتباط نگرش و عملکرد دانش‌آموزان

یکی از دیدگاه‌های نظری که می‌تواند تحقیق حاضر را پشتیبانی کند، مدل «Teacher Beliefs and Interactions Model» است که پیشنهاد می‌کند باورهای معلمان از طریق تعاملات کلاسی، روابط فردی با دانش‌آموزان و فرایندهای مرتبط با یادگیری، عملکرد دانش‌آموزان را شکل می‌دهد (Wolf & Brown, 2023).

همچنین در ادبیات پژوهش، نظریه‌های مختلفی پیرامون «اثر انتظارات معلم» (Pygmalion Effect) وجود دارند که نشان می‌دهند نگرش مثبت و انتظار بالای معلم می‌تواند عملکرد دانش‌آموزان را افزایش دهد (Rubie-Davies, 2003).

۲.۵. شواهد تجربی از رابطه نگرش معلمان و عملکرد دانش‌آموزان

الف) تحقیقات همبستگی و تحلیلی در محیط‌های مختلف نشان داده‌اند که نگرش مثبت معلمان نسبت به دانش‌آموزان و فرایند یادگیری با بهبود موفقیت تحصیلی آن‌ها مرتبط است (Amani et al, 2025).

ب) مطالعاتی که نگرش معلمان را در طیف نگرش به خطاها، تعاملات و بررسی خطاهای آموزشی مورد بررسی قرار داده‌اند، نشان داده‌اند که نگرش سازنده نسبت به اشتباهات دانش‌آموزی می‌تواند به افزایش خودپذیری و تمایل به یادگیری منجر شود، که در نهایت عملکرد تحصیلی را نیز بهبود می‌بخشد.

پ) مرور سیستماتیک ادبیات نشان داده است که نگرش‌های معلمان به همراه روش‌های تدریس، مدیریت کلاس و تعاملات پداگوژیک در نهایت با انگیزش، مشارکت و نتایج عملکردی دانش‌آموزان ارتباط دارد (Robinson, 2025).

۲.۶. چالش‌ها و خلاهای موجود در ادبیات پژوهش

گرچه بسیاری از مطالعات ارتباط نگرش معلمان و عملکرد دانش‌آموزان را نشان داده‌اند، اما در برخی موارد این رابطه چندبعدی و پیچیده است و نیاز به توجه به متغیرهای میانی مانند انگیزش دانش‌آموزان، سبک تدریس معلمان، تفاوت‌های موضوعی و ویژگی‌های جمعیتی دارد. همچنین اکثر مطالعات در کشورهایی با زمینه‌های فرهنگی و آموزشی متفاوت انجام شده‌اند که تعمیم آن‌ها به بستر ایران به بررسی‌های بیشتری نیاز دارد. بر همین اساس هدف کلی و فرضیه پژوهش به شرح زیر ارائه شده است:

هدف کلی:

بررسی تأثیر نگرش معلمان به یادگیری بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان در مدارس استان اردبیل.

فرضیات:

فرضیه اصلی: نگرش مثبت معلمان به یادگیری به‌طور معنی‌داری عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان را ارتقا می‌دهد.

فرضیه فرعی ۱: نگرش مثبت معلمان با انگیزش یادگیری دانش‌آموزان رابطه مثبت و معنادار دارد.

فرضیه فرعی ۲: نگرش مثبت معلمان با مشارکت فعال دانش‌آموزان در کلاس درس رابطه مثبت و معنادار دارد.

۳-روش تحقیق

روش تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت و شیوه اجرا توصیفی-همبستگی است که با هدف بررسی تأثیر نگرش معلمان به یادگیری بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان انجام می‌شود. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه معلمان شاغل در مدارس دوره متوسطه اول و دوم استان اردبیل در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ است. روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای است؛ به‌گونه‌ای که ابتدا مدارس بر حسب شهرستان و مقطع تحصیلی به‌عنوان طبقه در نظر گرفته شده و سپس از هر طبقه متناسب با حجم آن نمونه انتخاب می‌شود. حجم نمونه با استفاده از جدول مورگان و کرجسی ۳۵۴ نفر تعیین گردید که برای افزایش دقت پژوهش، ۳۸۰ پرسشنامه توزیع شد. ابزار گردآوری اطلاعات شامل دو بخش است: بخش اول پرسشنامه نگرش معلمان به یادگیری که بر اساس چارچوب نظری باورها و نگرش‌های آموزشی معلمان طراحی شده و اقتباسی از پرسشنامه باورهای آموزشی معلمان فایوز و بیول (Fives & Buehl, 2015) می‌باشد و بخش دوم شاخص عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان که از میانگین نمرات پایان‌ترم دانش‌آموزان استخراج می‌شود. روایی محتوایی پرسشنامه با نظرخواهی از ۵ نفر از متخصصان علوم تربیتی و آموزش و پرورش تأیید شد پایایی ابزار با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ ۰.۸۷ به‌دست آمد که نشان‌دهنده پایایی مطلوب ابزار است. داده‌های گردآوری‌شده با استفاده از نرم‌افزار SPSS تحلیل شد و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار) و آمار استنباطی شامل آزمون ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندگانه جهت بررسی میزان تأثیر نگرش معلمان بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان استفاده گردید.

۴. یافته‌های تحقیق

۴-۱. یافته‌های توصیفی

۴-۱-۱. توصیف متغیر نگرش معلمان به یادگیری

جدول ۱. شاخص‌های توصیفی نگرش معلمان به یادگیری

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
نگرش معلمان به یادگیری	۳۵۴	۳.۷۸	۰.۶۲	۲.۱۰	۴.۸۵

بر اساس نتایج جدول ۱، میانگین نگرش معلمان به یادگیری برابر با ۳.۷۸ از ۵ است که نشان‌دهنده سطح نسبتاً مطلوب و مثبت نگرش معلمان نسبت به فرایند یادگیری می‌باشد. مقدار انحراف معیار ۰.۶۲ بیانگر پراکندگی متوسط داده‌ها حول میانگین است که نشان می‌دهد اغلب معلمان نگرشی نسبتاً همگن و نزدیک به هم نسبت به یادگیری دارند. فاصله بین حداقل و حداکثر نمرات نیز حاکی از وجود تفاوت‌های فردی در نگرش معلمان است، اما تمرکز نمرات در محدوده بالا نشان می‌دهد اکثریت معلمان از دیدگاهی مثبت به یادگیری برخوردار هستند.

۴-۱-۲. توصیف متغیر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان

جدول ۲. شاخص‌های توصیفی عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان	۳۵۴	۱۶.۴۲	۱.۸۹	۱۱.۲۰	۱۹

مطابق جدول ۲، میانگین عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان برابر با ۱۶.۴۲ از ۲۰ گزارش شده است که بیانگر سطح نسبتاً مطلوب پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در مدارس مورد بررسی می‌باشد. انحراف معیار ۱.۸۹ نشان‌دهنده وجود تنوع قابل‌قبول در عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان است. دامنه تغییرات نمرات نیز بیانگر تفاوت‌های فردی و آموزشی میان دانش‌آموزان بوده و می‌تواند متأثر از عوامل متعددی از جمله نگرش معلمان، شرایط آموزشی و ویژگی‌های فردی دانش‌آموزان باشد.

۴-۱-۳. توصیف ابعاد نگرش معلمان به یادگیری

جدول ۳. شاخص‌های توصیفی ابعاد نگرش معلمان به یادگیری

بعد نگرش	میانگین	انحراف معیار
باور به یادگیری فعال	۳.۹۲	۰.۵۸
باور به توانایی یادگیری دانش‌آموزان	۳.۸۱	۰.۶۱
نگرش نسبت به نقش معلم در یادگیری	۳.۶۵	۰.۶۷

یافته‌های جدول ۳ نشان می‌دهد که بالاترین میانگین مربوط به بعد «باور به یادگیری فعال» با مقدار ۳.۹۲ است که حاکی از اعتقاد قوی معلمان به اهمیت مشارکت فعال دانش‌آموزان در فرایند یادگیری می‌باشد. بعد «باور به توانایی یادگیری دانش‌آموزان» نیز با میانگین ۳.۸۱ در سطح مطلوبی قرار دارد و نشان می‌دهد معلمان تا حد زیادی به قابلیت‌های یادگیری دانش‌آموزان خود باور دارند. پایین‌ترین میانگین به بعد «نگرش نسبت به نقش معلم در یادگیری» اختصاص دارد که با وجود مطلوب بودن، بیانگر نیاز به تقویت نگرش‌های حرفه‌ای معلمان در خصوص نقش تسهیل‌گری و هدایت‌گری آنان در فرایند یادگیری است.

۴-۲. یافته‌های استنباطی

۴-۲-۱. آزمون همبستگی بین نگرش معلمان و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان

جدول ۴. ضریب همبستگی پیرسون بین نگرش معلمان و عملکرد تحصیلی

متغیرها	ضریب همبستگی (r)	سطح معناداری (Sig)
نگرش معلمان به یادگیری × عملکرد تحصیلی	۰.۵۶	۰.۰۰۱

بر اساس نتایج جدول ۴، ضریب همبستگی پیرسون بین نگرش معلمان به یادگیری و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان برابر با ۰.۵۶ و در سطح ۰.۰۰۱ معنادار است. این نتیجه نشان‌دهنده وجود رابطه مثبت، مستقیم و نسبتاً قوی بین نگرش معلمان و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان می‌باشد. به عبارت دیگر، هرچه نگرش معلمان نسبت به یادگیری مثبت‌تر باشد، عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان نیز به‌طور معناداری افزایش می‌یابد. این یافته فرضیه اصلی پژوهش را تأیید می‌کند.

۴-۲-۲. آزمون رگرسیون برای پیش‌بینی عملکرد تحصیلی

جدول ۵. نتایج تحلیل رگرسیون نگرش معلمان بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان

متغیر پیش‌بین	ضریب Beta	مقدار t	سطح معناداری
نگرش معلمان به یادگیری	۰.۵۳	۱۱.۲۴	۰.۰۰۱

جدول ۶. خلاصه مدل رگرسیون

R	R ²	F	Sig
۰.۵۶	۰.۳۱	۱۲۶.۳	۰.۰۰۱

نتایج تحلیل رگرسیون نشان می‌دهد نگرش معلمان به یادگیری با ضریب استاندارد Beta برابر با ۰.۵۳ توان پیش‌بینی معناداری برای عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دارد. مقدار R² برابر با ۰.۳۱ بیانگر آن است

که ۳۱ درصد از واریانس عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان توسط نگرش معلمان به یادگیری تبیین می‌شود که مقدار قابل توجهی در پژوهش‌های علوم تربیتی محسوب می‌شود. معناداری آماره F نیز نشان‌دهنده برازش مناسب مدل رگرسیون است. این نتایج بیانگر نقش کلیدی نگرش معلمان در بهبود عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان می‌باشد.

۵. نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که نگرش معلمان به یادگیری یکی از عوامل مؤثر و تعیین‌کننده در عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان در مدارس استان اردبیل است. یافته‌های توصیفی بیانگر آن بود که معلمان از نگرشی نسبتاً مثبت نسبت به یادگیری برخوردارند و دانش‌آموزان نیز در مجموع عملکرد تحصیلی مطلوبی دارند. یافته‌های استنباطی پژوهش با تأیید وجود رابطه مثبت و معنادار بین نگرش معلمان و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان نشان داد که هرچه معلمان نگرش مثبت‌تری نسبت به یادگیری، توانایی‌های دانش‌آموزان و نقش حرفه‌ای خود داشته باشند، زمینه برای پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان بیش از پیش فراهم می‌شود. تحلیل رگرسیون نیز مشخص ساخت که نگرش معلمان سهم قابل توجهی در تبیین تغییرات عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دارد که این امر اهمیت توجه به ابعاد شناختی و نگرشی معلمان را در سیاست‌گذاری‌های آموزشی برجسته می‌سازد. به‌طور کلی می‌توان نتیجه گرفت که ارتقای نگرش‌های مثبت آموزشی در معلمان می‌تواند به‌عنوان راهبردی مؤثر برای بهبود کیفیت آموزش و نتایج یادگیری دانش‌آموزان مورد توجه مدیران و برنامه‌ریزان آموزشی قرار گیرد.

۶. پیشنهادات پژوهش

- پیشنهاد می‌شود برنامه‌های آموزش ضمن خدمت معلمان با تمرکز بر تقویت نگرش‌های مثبت نسبت به یادگیری، یادگیری فعال و نقش تسهیل‌گر معلم طراحی و اجرا شود.
- مدیران مدارس می‌توانند با ایجاد فضای حمایتی و مشارکتی، زمینه رشد نگرش‌های مثبت حرفه‌ای معلمان را فراهم سازند.
- پیشنهاد می‌شود در نظام ارزشیابی معلمان، مؤلفه‌های نگرشی و باورهای آموزشی در کنار مهارت‌های تدریس مورد توجه قرار گیرد.

منابع

امانی، زهرا و خادمی پور، سیما و سلطانی نژاد، معظمه و صدرالدینی، محمدحسن، ۱۴۰۴، رابطه بین نگرش معلمان و موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان، دومین همایش بین المللی معلمان برتر، مسجد

سلیمان، <https://civilica.com/doc/2453308>

احمد زاده، خضر و حسین نژاد، رحیم و رضائی نیک، مسعود و امامقلی زادباری، رقیه و ابراهیمی، هیرو، ۱۴۰۴، تاثیر نگرش معلمان بر یادگیری دانش آموزان، دومین همایش بین المللی معلمان برتر، مسجد سلیمان، <https://civilica.com/doc/2509019>

- Blazar, D., & Kraft, M. A. (2016). Teacher and teaching effects on students' attitudes and behaviors. *Educational Evaluation and Policy Analysis*.
- Chetty, R., et al. (2014). The economic and social impact of teachers on student outcomes .
- Fives, H., & Buehl, M. (2015). Research on teacher beliefs relevant to theory and practice... .
- Hattie, J. (2008). Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement.
- Pajares, M. F. (1992). Teacher beliefs and educational research: Cleaning up a messy construct. *Review of Educational Research*.
- Robinson, P. (2025). A systematic literature review of teachers' beliefs about learning and teaching.
- Rubie-Davies, C. (2003). Expecting the best: Instructional practices, teacher beliefs and student outcomes.
- Wolf, S., & Brown, A. (2023). Teacher beliefs and student learning. *Human Development*.
- Bandura, A. (1986). Social foundations of thought and action... .
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). Intrinsic motivation and self-determination in human behavior... .
- Heyder, A., & Brunner, M. (2019). Teachers' beliefs about determinants of student achievement.